

גליון נושא: 'דיני לאקשן קוגל'

בס"ד, יום ג' לפרשת פנחס, י"ג תמוז תשע"ו. דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות מסכת פסחים דף לז: לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה' לע"נ הרבנית הצדקנית יעל בת יפה ג'מילה ע"ה - אשת חבר למרן רה"י רבי שלום כהן שליט"א. לע"נ הרה"ג ר' נחמיה בן ר' ברוך זצ"ל נלב"ע י"ג תמוז תשע"ה. ולע"נ אשתו האשה החשובה מרת פרומא בת-ציון בת ר' אפרים ע"ה נלב"ע י"ב תמוז תשע"ב.

מעשה אילפס פטור מחלה

מבואר בגמ' (פסחים דף לז.) לדעת ריש לקיש מעשה אילפס פטור מחלה ולדעת ר' יוחנן מעשה אילפס חייב בחלה, ורק כשעשאו בחמה פטור.

עוד מבואר בגמ' (פסחים דף לז:) שנחלקו חכמים ור' יהודה בבריתא אימתי חייב בחלה, לתנא קמא מעיסה וחלוטה פטור מחלה, כי אין זה בגדר לחם. לר' יהודה אין לחם אלא האפוי בתנור. למסקנא; דכולי עלמא מעשה אילפס פטור מחלה, והמחלוקת הוא כשחזר ואפאו בתנור, לת"ק כיון שחזר ואפה את המעשה אילפס בתנור חשיב לחם, ולר' יהודה כיון דמעיקרא לא נאפה בתנור לא חשיב לחם.

וכתבו התוס' (ד"ה דכו"ע) שפסק ר"ח דהלכה כריש לקיש, מדקאמר דכו"ע מעשה אילפס פטורין, ואין הכי נמי ר' יוחנן חולק ומחייב במעשה אילפס כזה. אולם חולק עליו ר"י דהלכה כר' יוחנן, ובהכרח שכאן מודה ר' יוחנן דמעשה אילפס פטורין כיון שהוא על ידי משקה ואין האור מהלך מתחתיו, ולכן אין מברך עליו המוציא.

ואומר רבינו תם דנחלקו רק בבלילתו רכה, אבל בלילתו עבה לכו"ע חייב בחלה משעת גלגול, כדתנן (מסכת חלה פרק א משנה ה') עיסה תחילתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה. וגם מברך עליו המוציא.

והינו שלדעת ר"ת כל פעם שמתחילה היה עיסה של בלילה עבה מתחייב בחלה. ונחלק עליו הר"ש (מסכת חלה פרק א משנה ה') והובאה דעתו ברא"ש (פסחים פרק שני סימן טז) דעושה עיסה על מנת לעשותה סופגנים פטורה מן החלה, ורק בעשה עיסה על מנת לאפותה ונמלך ועשאה סופגנים אזי חייבת בחלה.

בשו"ע (או"ח סימן קס"ח סעיף ו' ז') מובא המחלוקת של הר"ש עם ר"ת האם לברך המוציא או מזונות, ונהגו להקל, וירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכלם אלא בתוך הסעודה.

1. מה מברכים על איטריות

אולם מוסיף ר"ת שעל גרימזל"י מברך מזונות ולא המוציא, כי אין בזה 'תוריתא דנהמא' אע"ג שמסתמא חייב בחלה. ופירש הערוך (ערך איטרין) גרימזל"י, פירוש חוטי בצק ארוכים ודקים. כך גם מבואר ברא"ש (פסחים פרק שני סימן טז) אם לשה לעשות אותה איטרא והוא כעין סופגנין ואיסקריטין מברך מזונות. וכתב הקרבן נתנאל (אות א') בשם תלמידי רבינו יונה שהוא וורמזל"ך שקורין לאקשן בלשון פולין, שכן בלשון יון קורין מין הזה איטרי.

פנינים

מעשה שהיה!

בספר 'ארח דוד' (עמוד עד, עמוד תקפ), מסופר שהג"ר דוד בהר"ן זצ"ל נפגש עם החזון איש בכמה הזדמנויות, כאשר החזו"א לא מסתיר את הערצתו והערכתו. כפי ששח הג"ר שריה דבליצקי שליט"א, שהחזו"א התבטא - ר' דוד הוא מגדולי ארץ ישראל!

מנהג ירושלים: פעם אחת נסע הגר"ד לבני ברק כדי להכניס את נכדו לשיבת נובהרדוק, לאחר שסידר את עניניו נכנס לחזון איש להשתעשע בדברי תורה. וביאר לחזון איש טעם מנהג ירושלים לאכול קוגל ב'קידושא רבא' בבית הכנסת בצפרא דשבתא, מפני שאין בזה חשש כשיאכל שיעור קביעות סעודה כמו באכילת עוגות כיון שהוא מעשה קדירה, כך לא יכנסו לספק ברכת המזון, והוטב בעיני החזו"א. מפי הג"ר מנחם צבי ברלין שליט"א, והג"ר משה ידלר שליט"א (מאור השבת ח"ב פניני המאור אות קי"ח). ועיין בספר 'עיונים בהלכה' (ח"א עמוד ר"פ) שהקשה על מעשה זה, שאם אוכל קוגל בבית הכנסת כדי שביעה, מבטל את הדין של אכילת סעודת שבת לתיאבון.

יש לפקפק: אכן בספר מעשה איש (ח"ג עמ' קכא) מסופר שהג"ר אליהו פרידמן זצ"ל אמר כן לחזו"א ושייב בכך את מנהגי ירושלים. ענה לו החזו"א, ומה שאתה אומר על הקוגל שלכן אוכלים, אני סבור שאם אוכלים ממנו שיעור, גם בזה יש שאלה של ברכת המזון. והגרמ"צ ברלין שליט"א סיפר מעשה זה להגרי"ש אלישיב זצ"ל, ענה לו הגרי"ש הרי היום נוהגים לאפות את הקוגל כדי לשבח, ואם כן אין זה מעשה קדירה, וצריך עיון מה היה אומר ר' דוד על כך (ארח דוד עמוד עד).

שהכל: אגב יש לציין למה שידוע הסבר שלכן מביאים 'הערינג' בקידוש, לברך עליו ברכת 'שהכל', לצאת ידי כל הספקות שמא אי אפשר לברך על המשקין שהכל. דבשלמא המקדש מברך 'הגפן' וטועם רביעית מהיין וברור שפוטר את המים, אולם הציבור יוצאים הגפן מהמקדש וטועמים רק מעט מן היין, ונכנסים לספק של הביאור הלכה האם ברכת היין בשתיה פחות מרביעית פוטר את המים או לא, ולכן מספק מביאים 'הערינג' לברך עליו שהכל ופוטר את המשקים. ויש מדקדקים לברך על 'הערינג' בלי 'קרקר', שלא להכנס לנדון של עיקר וטפל (ש.ק.). ❖

דין זה נפסק להלכה שלאקשן מברך עליו מזונות. כמבואר בשו"ע וברמ"א (סימן קסח סעיף יג) פשטיד"א וקרעפלי"ך מקרי תואר לחם, אבל אי לית ביה תואר לחם כגון לאקשי"ן שקורין ורומזליך (מין אטריות) לא מקרי תואר לחם. הטעם בזה ביאר

הברכי יוסף (ס"ק ג'), ובדרך החיים (סימן ריט), שבלאקשן אין תואר לחם כלל, וכ"כ בברכת הבית (שער ט סעיף ה') שנראה לעין כל שאין בו תואר לחם, וכעין טריתא (סימן קסח סעיף טו).

2. אפיה אחר בישול

והנה כל זה באיטריות מבושלים שאין בהם תואר לחם כלל, אבל בקוגל איטריות יש לדון מה מברך עליו. ותחילה יש להקדים אופן הכנת ה'לאקשן קוגל' כיום: תחילה מבשלים את האיטריות עד שמוכן לגמרי לאכילה, כעת מערבבים בתוך האיטריות ביצים, סוכר שחום (קרמל), שמן, ותבלינים, אופים בתנור בתוך סיר למשך שעה, והקוגל מוכן. כעת הנדון, האם יש אפיה אחר בישול, ולכן דינו כדבר אפוי שיש לו תואר לחם, ואם יאכל ממנו שיעור קביעות סעודה יתחייב בברכת המזון. ועוד שיש לו תוריתא דנהמא שנחתך היטב כמו לחם, ולא כתבשיל. או מכיון שהאיטריות מוכנים לאכילה עוד לפני האפיה, נשאר על זה שם תבשיל. וצריך לברר האם אפיה בתוך סיר נחשב אפיה או לא. ומה הדין כאשר הכין את הקוגל על גבי האש האם דינו כטיגון שהרי בדין הטיגון יש מחלוקת **בביאור הלכה** (סימן קסח ד"ה וכל זה) האם הוא כאפיה או לא, או דלמא דינו כתבשיל כיון שהוא בתוך סיר.

גם יש לדון מה שמוסיפים שמן בתוך הסיר, האם מטרת השמן הוא רק שלא ישרף ואז זה כמו טיגון, או מטרת השמן הוא לתת טעם בקוגל, ואם כן דינו כבישול דדומה לטיגון בשמן עמוק שאין דינו כטיגון.

נדון זה יש בו כמה נפק"מ: 1. האם צריך להפריש 'חלה' על קוגל, גם לשיטת הר"ש. 2. זה ברור שאם אוכל 'איטריות מבושלים' אפילו קדירה שלימה יותר משיעור קביעות סעודה, מברך מזונות ולא המוציא כי אין בו תואר לחם, אבל נחלקו הפוסקים אם אוכל מקוגל 'שיעור קביעות סעודה', האם צריך ליטול ידים כדין ולברך המוציא וברכת המזון או לא. 3. האם אפשר לעשות 'עירוב תבשילין' עם קוגל. שהרי נפסק **בשו"ע** (סימן תקכז סעיף ב') שאם עירב בדבר מבושל, לא יועיל לו לאפיה.

3. להגרש'ז וסיעתו ברור דהוי תבשיל

תבשיל גמור: ונחלקו בזה פוסקי זמננו. דעת הגרש"ז **אורבאך** זצ"ל (מאור השבת ח"ב פניני המאור מכתב כ"ד אות י"א, אות י"ג, ותן ברכה קונ' התשובות סי' קס"ח אות ט"ו, מכתבי הגרש"ז א מכתבים יד אות יא-יד, שמירת שבת כהלכתה ח"ג פרק נד מילואים להערה ס"ה, וזאת הברכה ברור הלכה סי' ה' אות ה', וכן כתב הג"ר **ניסן קפלן** שליט"א שלמי ניסן ברכות סימן לו, ששמע מהגר"י **נובירט** שליט"א, ששמע מהגרש"ז **אורבאך**) שדין הקוגל כפת מבושלת ולא אפיה, דהוי כמעשה קדירה שאין לו תואר לחם כלל. ואין דינו כפת הבאה בכיסנין, ואף אם אוכלים הרבה וקובעים עליו סעודה, מברך מזונות ועל המחיה כדין מעשה קדירה, ופטור מנטילת ידים וברכת המזון. ולא דומה לחלטה ואח"כ אפאה דדינו כפת, כיון דנגמר הלאקשן מקודם האפיה, הוי כמו שלוקח תבשיל גמור ואופה אותה. וכיון שאין לקוגל תוריתא דנהמא אין בזה שום חשש חלה.

הנימוק לדיעה זו, שהרי מפורש **בשו"ע** (או"ח סימן קסח סעיף יג) בשם רבינו יונה, ורבינו ירוחם בשם רבינו שמשון והרמב"ם, שעיסה עבה שבישלה או טיגנה מברך מזונות ועל המחיה, אפילו אם אכל כשיעור קביעות סעודה. והאפיה אינה הופכת אותן לפת, כי מתחילה האיטריות הוי מוכנות לאכילה, והאפיה רק בא להשיב את טעם האיטריות.

אך הוסיף שהמחמירים בזה יש להם על מה לסמוך. והוסיף הג"ר **משה ידלר** שליט"א (בספרו מאור השבת ח"ב פניני המאור סימן כ"ד הערה ק"ח ד"ה ג) שמונה גדולי ירושלים היה לאכול בשבת בבוקר לאחר הקידוש קוגל אטריות, ולא עוגות וכדומה, שבכך נמנעו מספק של קביעות סעודה. והביא שגם הג"ר **דוד יונגרייז** זצ"ל הכריע שקוגל נחשב מעשה קדירה לענין קביעות סעודה ואין צריך נט"י המוציא ובהמ"ז עליו.

וכן כתב הגר"ב **צ אבא שאול** זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"ב פרק יב תשובה ו' הערה ו') שאף על פי שחולטים את האיטריות ולאחר מכן אופין אותם בתנור, מכל מקום אין מברכים על הקוגל 'המוציא' ואף כשאוכלים ממנו שיעור קביעות סעודה. וכ"כ הגר"ע **יוסף** זצ"ל (בשו"ת יחיה דעת ח"ה סימן נג) דבעת הבישול כל אחד מן האיטריות הוא פחות מכזית, ואף אם חזרו ונאפו ואפילו נתחברו יחד לא חוזר אליהם דין תואר לחם. וכן דעת הגר"ח **שיינברג** זצ"ל שאין בקוגל תוריתא דנהמא, ודינו כתבשיל (וזאת הברכה עמוד 232). וכן דעת הג"ר **בנימין יהושע זילבר** זצ"ל (בספרו אז נדברו ח"ח סוף סי' ל"א, וזאת הברכה ברור הלכה סי' ה' אות ה') שלא שייך קביעות סעודה בקוגל, עכ"ל. וכן כתב הג"ר **אפרים גרינבלט** שליט"א (בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' פ"ב אות א') נראה דמנהג העולם הוא לברך מזונות, ואף שיש לעיין בזה מכל מקום כך הוא ההלכה, עכ"ל.

4. לדעת הגרי"ש אלישיב יש תואר לחם

תוריתא דנהמא: מאידך דעת הגרי"ש **אלישיב** זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סימן ל', קצוה"ש סימן מ"ח ס"ק כד, ספר ברכת הנהנין ברכת בומ"מ פ"ד עמוד קל"ד הערה א', עמוד רכ"ז הערה ה', אשרי האיש ח"א פרק ל"ה אות כ"ו, וזאת הברכה עמ' פ"ג אות ד' ס"ק ב', ברור הלכה סי' ה' אות ה'), שאם אכל מהקוגל כשיעור קביעות מברך המוציא, מכיון שהקוגל נאפה אחר בישול האיטריות, והאפיה כזו שיש בכלי רק מעט שמן נותנת לו דין מאפה ומפקיעה ממנו דין 'תבשיל'. והוכיח כדבריו מהמאירי (פסחים ל"ו ע"ב ד"ה עיסה), שמבאר שמאכל שחלטו ואח"כ אפאו דינו כמאפה, ואף שראוי לאכילה אחרי שחלטו דינה כדבר מאפה כיון שאפאה אח"כ.

יסוד דבריו מבוסס על דברי השו"ע (סימן קסח סעיף י"ד) דחלוט שאח"כ אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא, ופירש המשנ"ב (ס"ק פ"ד) דלא תימא כיון דחלטיה מעיקרא לאו בכלל לחם הוא קמ"ל. ומצד זה היה צריך לברך המוציא, רק שהוסיף הגרי"ש שכיון שנותנים באיטריות שמן (סוכר ותבלין), דינו של הקוגל כפת הבאה בכיסנין, ולכן יש להזהר שלא לאכול ממנו כשיעור קביעות סעודה. ולדעתו (משפטי ארץ הלכות חלה פרק א' הערה 27) דין זה הוא אף כשהשמן אינו מועט כל כך, שכיון שהוא נבלע באיטריות ואינו ניכר בפני עצמו, אין הדבר נחשב כטיגון אלא כאפיה. אולם מדגיש הגר"י **אפרתי** שליט"א (פ.ד.) ששמע מהגר"ש שאם נוזל שמן מהקוגל ודאי הוא בגדר תבשיל ולא מאפה, ודבריו מתיחסים למצב הרגיל והמצוי שיש קצת שמן, אך לא בשיעור של טופח על מנת להטפח.

לגבי חלה: וכתב הגר"ח **קניבסקי** שליט"א (דרך אמונה פ"ו מביכורים ציון ההלכה ס"ק ר"ח וס"ק רכ"ב) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאפיית הקוגל חשיב כאפיה וחייב בחלה. והוסיף הגר"פ **דיסין** שליט"א שעדיין זה בגדר ספק, שהרי נחלקו הראשונים

מנהג ישראל תורה

תוריתא דנהמא

מספר הגר"ר משה הירשמן שליט"א; לפני 44 שנה בשנת תשל"ב, הגעתי לבית הגרי"ש אלישיב זצ"ל ושאלתי את הרב מה הדין באכילת 'קוגל ירושלמי' האם דינו כמו פת שאם אכל ממנו כשיעור קביעות סעודה חייב בברכת המזון או לא, שאלו הגרי"ש מה זה קוגל? הרבנית נכחה במקום ואמרה לו מה שאני מגישה לך בשבת בזמן פלוני! אמר הגרי"ש נו... זה ודאי 'תוריתא דנהמא' שהרי קשה לחתוך את זה, וזה נחתך בסכין ממש כמו לחם. כאשר סיפר זה הגר"מ להגר"ר מנדל אטיק שליט"א שאלו, שאם כן גם קניידלאך יחשב תוריתא דנהמא שהרי נחתך בסכין (א.ק.). [ויש לחלק שקניידלאך מבושל ומעשה קדירה אין לו שום שייכות לפת אפילו שנחתך בסכין, אבל קוגל האפוי בתנור, מועיל מה שנחתך בסכין להחשב כצורת לחם].

המושג של תוריתא דנהמא זה נושא מאוד מורכב, כי הרי אין הגדרה ברורה מה נקרא תואר לחם – עגול וארוך בצורה של ככר לחם, צבע חום, קשה, אין לחות של מים, בועות אויר בתוך העיסה, גודל. והרי מבואר בשו"ע שקרעפלך יש לזה תוריתא דנהמא, למרות שאינו בצורה של לחם רגיל, וצ"ב.

ושמעתי מבאי בית הגרי"ש (פ.ד.). שאמר שיש להסתפק מה נקרא תואר לחם, ולכאורה המרקם שהוא קשה ונחתך בסכין, וגם קוגל יש לו דבר זה. [ומה שעגול וארוך בצורה של ככר לחם, ודאי שלא, כי הרי עוגה אינה בצורה זו ויש לה תואר לחם].

פלא: שח הגר"ר בהגר"ר יצחק דרזי שליט"א שנכח כאשר שאל הגר"ב צוק שליט"א את הגרי"ש אלישיב זצ"ל על קוגל בצבע לבן בהיר בלי סוכר שחום, והשיב הגרי"ש שזה לא חשיב תוריתא דנהמא, וכאשר הראו לו קוגל עם סוכר חום אמר שזה נקרא תוריתא דנהמא. ושמעתי מהגר"ב צוק שלא בריא ליה מדוע חילק הגרי"ש בצבע הקוגל, וציין למה שכתב בספר שיעורי ברכות להגרי"ש.

והינו שזה הרי ברור ברמ"א שלוקשן אין תוריתא דנהמא וכל הסברא של הרב אלישיב הוא מצד האפיה [ולא מצד הגיבול של האיטריות עם הביצים והסוכר והתבלינים]. ובזה הבין שגם הקושי של הקוגל, וגם הצבע מוסיפים להחשיבו תואר לחם. והוסיף הגר"ר דרזי, שלדעת הגרי"ש גם אם מכין את הקוגל בסיר על גבי האש, דינו כאפוי ולא כמבושל.

ושמעתי בשם הגר"ר דוד אריה מורגנשטרן שליט"א שפעם אחת דיבר עם אדם שעושה הרבה קוגלך לאירועים (א.ק.), ואמר לו שלדעת הגרי"ש צריך להפריש חלה מכל קוגל אחרי האפיה, כי הרי סובר הגרי"ש שהאפיה מחייבת ולא הגיבול של האיטריות עם ביצים והתבלינים והסוכר, והשיב לו שאינו יכול שאם כן הקוגלך ייצאו פגומים, שיחסר מהקוגל העגול השלם חתיכה. אמר לו הגר"ר דאם כן תעשה תנאי לכל החיים שכל קוגל שתעשה, השיריים שלא נאכלים בסוף יהיו חלה, ואף שהולך לפח ואינו נשרף מכל מקום לפחות הרווחנו שיש כאן מעשה הפרשה, וכך אכן התנה. ❖

בהלכות שבת האם יש אפיה אחר בישול, ולא הכריע הגרי"ש במחלוקת זו, ולכן גם לדעת הגרי"ש יפריש חלה בלא ברכה, וכלפי ברכה אחרונה יחמיר ולא יאכל יותר משני פרוסות קוגל.

וכפי שמספר הגר"ב צוק שליט"א: שנה אחת ב'שמחת תורה' ניגש אברך להגרי"ש, ושאל את הרב כמה קוגל אני יכול לאכול בלי להכנס לספק של ברכת המזון, השיב לו הגרי"ש עד שני 'מנות' קוגל! וכתב הגר"ר ישראל פינחס באדנער שליט"א (בספרו 'כזית השלם' עמוד 143) שבדק ובירר את המציאות: והגיע למסקנא שב-1/3 משולש של פרוסת 'קוגל ירושלמי', יש שיעור כזית של 33 גרם, ומברך עליו על המחיה, עכ"ד. כעת מובן הוראת הגרי"ש, שהרי בשני משולשים יש שיעור של ג' ביצים, שהוא השיעור הקטן שעליו כבר נכנס לחשש חיוב ברכת המזון.

5. החזו"א מסתפק

ספק פת: אמנם החזו"א (מעשה איש ח"ג עמוד קכא) הסתפק בדבר, ואמר שיש בקוגל שאלה של ברכת המזון, וכן כתב בספר 'משמרת המועד' להגר"מ קארפ שליט"א (ברכות לז:). דמטו בשם החזו"א שפקפק על המקילים בזה בקביעות סעודה.

ודעת הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני ברכות ס"ק ה' והערה כא) שכיון שיש להסתפק האם קוגל דומה לחלוט שלבסוף נאפה, לפיכך יפריש חלה בלי ברכה. ואם אכל ממנו כדי שביעה באופן של קביעות סעודה, יש לברך עליו ברכת המזון מכח 'ספק דאורייתא'. אך אם לא קבע עליו סעודה, מברך מזונות ומעין שלש. וייסד את דבריו על הגמ' (פסחים דף מ), חלוט אע"ג דחלטיה מעיקרא, כיון דהדר אפיה בתנור לחם עוני קרינא ביה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. וכתב הב"י (סימן קסח) דהוא הדין שמברכין עליו המוציא ושלש ברכות, מאחר שלא נאמר עליו בשום מקום שלא יברכו עליו המוציא וג' ברכות.

והפלא בזה, שתלמידו המובהק של החזו"א הגר"ח גרינמן זצ"ל (חידושים וביאורים ברכות דף לז: עמ' קל"ד) נחלק בזה, וכתב "מה שנוהגים היום שלאחר בישול קל של האטריות מערבים בהם מי ביצים ואופים אותם באילפס או בתנור, אינו ענין לנידון של אפיה אחר בישול, שלא נעשה כאן עיסה כלל, דחוטי הבצק ניכרים לעצמם, ורק שמתחברים קצת על ידי המי ביצים, ואין כאן אלא חיבור של חוטי בצק מבושלים, ופעולת התנור אינה אלא לבשלם ברכיבות שבהם עם מי הביצים, ואינו ענין כלל לאפיה".

תלוי בכמות השמן: ועיין מש"כ הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (שו"ת אבן ישראל ח"ז סימן מב, ועיין מאור השבת ח"ב עמוד תרנ"ה), שהביא את דברי השואל בשו"ת מנחת יצחק (חלק שמיני סימן ק"ח) שדן שלמרות שהבית חרושת הפריש חלה צריך לחייב את הקוגל בחלה כיון דהבית חרושת עושה אותם כדי לבשלם והוה עיסה שעשאה לסופגנין ואח"כ אפו אותה דחייב בחלה, דהרי כתב המג"א בסימן קס"ח ס"ק לא שמעט משקה שמושחין בו את האילפס שלא ישרף העיסה לא נקרא בישול. וכתב על זה שזה טעות גמור כיון שכיום בדרך כלל יש הרבה שמן בקוגל, חוץ מהשמן שיש בתוך הקוגל שופכין עוד לתוך האילפס מאה גרם שמן, ובודאי הוה בישול כמבואר בתוס' (ברכות דף לז: ד"ה חביצא) שכיון שנטגין בשמן כנתבשלו דמי.

ואין הכי נמי אם יש רק שמן מועט כדי שלא ישרף דינו כמאפה. וכמבואר ברמ"א (סימן קסח סעיף יד) ובמשנ"ב (סימן קסח ס"ק ט) שאם נותן במחבת מעט שמן שלא ישרף העיסה לא מקרי טיגון במשקה והוי אפיה גמורה. [גם המציאות מורגשת (נ.א.) שבטיגון בשמן עמוק המאכל פריך ודומה לתבשיל, אבל בטיגון עם קצת שמן המאכל נהיה קשה כמו מאפה]. ושמעתי מהג"ד יהודה פישר שליט"א, שאחרי שכבר הורה אביו לגבי חלה הוא הדין כלפי ברכה אחרונה שאם יש הרבה שמן דינו כתבשיל. ואם יש בו רק מעט שמן דינו כפת הבאה בכיסנין, שאם אוכל ממנו כשיעור קביעות סעודה חייב בברכת המזון.

6. דעת הגר"ח קניבסקי

גם לדעת הגר"ח קניבסקי שליט"א קוגל דינו כאפיה. שכתב בדרך אמונה (ביכורים ו צב) בענין הפרשת חלה מעיסת סופגנין, כתב "וקוגל דינו כאפיה" ולכן חייב בהפרשת חלה, והמקור לזה ממה ששמע מחמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

אולם הקשה המגיה על ספר שיעורי הגרי"ש על מסכת ברכות (דף לז: הערה פג), (במכתב להגר"ח) ממה שכתב בדרך אמונה (ו צב ס"ק פה) בשם החלת לחם שאם נגמר הבישול על ידי החליטה לא מהני מה שיחזור ויאפנה אח"כ ופטורה מחלה. וקשה שכידוע אופן הכנת הקוגל כיום שמבשלים תחילה את האיטריות עד שהן נעשות ראויות לאכילה לגמרי והרבה בני אדם אוכלים אותם כך בערב שבת, ואח"כ אופים את הקוגל, ולדברי החלת לחם מה בכך שקוגל דינו כאפיה הרי האיטריות כבר נעשו ראויות לאכילה על ידי הבישול, וצ"ע. ועיין מה שכתב בזה בספר דולה ומשקה (עמוד רע"ט).

7. חילוק בין חלה לברכה

הנה בר"ת מבואר שכלפי איטריות חלוק חלה מברכה, ושמעתי מהג"ר אשר פריימן שליט"א שיש לומר כלפי קוגל שכלפי להפריש חלה יש להחמיר ולהפריש בלי ברכה, אולם אין להחמיר בזה כלפי קביעות סעודה, שתלוי רק בתוריתא דנהמא ובמציאות אין כאן תוריתא דנהמא. וכן יש הרבה מדקדקים שמפרישים חלה מקוגל, שכיון שהוא אפוי וגם מצד השמן זה רק מעט שלא ישרף ולא בשביל לתת טעם, ולכן דינה כבלילה עבה שטעון חלה. והסברא בזה דחייב חלה חל מכח עצם גלגול העיסה דכתיב (במדבר טו כ) רַאשֵׁית עֲרֻסְתְּכֶם חֶלֶה תָּרִימוּ דַמְשַׁעַת גִּלְגוּל מִתְחַיֵּב בְּחֶלֶה, ולכתחילה צריך להפריש כשהוא עיסה ורק שיש תנאי שמתחילה יהא דעתו לעשות מזה פת שאם מתחילה חשב לדבר אחר אין זה עיסה חשובה, אבל גם בנמלך נשאר חייב חלה כמפורש במשנ"ב (סימן קסח ס"ק עא עב). אבל ברכת המוציא תלוי במה שיש לפניו ונהנה ממנו שהרי מברך המוציא לחם מן הארץ ואם מונח לפניו תבשיל אינו בגדר לחם ולא שייך לברך על העיסה שהיה מתחילה (כעין סברא זו משמע בלשון המשנ"ב).

אכן השו"ע הביא את דעת ר"ת (פסחים דף לז: וברכות דף לז) ותוס' ר"י הזקן שחולקים בדבר וסוברים דכיון שבתחילה היה עיסה עבה מברך המוציא. והאריך בביאור הלכה (ד"ה ונהגו להקל) לפרש שנחלקו ביסוד הדבר האם אפשר לחלק בין חלה להמוציא עיי"ש. ולשיטתם צריך לומר שגם בלילה רכה אינו מופקע כל כך מברכת המוציא, ולכן כיון שכבר חל תורת לחם תו לא

פקע. ❖

הערות מבני החבורה

תהליך ייצור האיטריות

יש לדון האם האיטריות בזמננו מחויבים בהפרשת חלה. ויש לתאר בקצרה את תהליך הייצור במפעלים השונים, שהאיטריות עוברים תהליך שלא ברור האם הוא מוגדר כבישול או כאפיה - מתחילה העיסה רטובה מאוד, ונמצאת בתוך מיכל ענק, בהמשך החומר נכנס לתוך צינורות דקים, אז מותז עליהם אויר חם, המייבש את האיטריות בחום הגבוה, אך לא נאפה לגמרי, ויש להסתפק האם זה מוגדר כאפיה או כבישול, האם דנים לפי תחילת הכנת המאכל במפעל, ודינו כדבר מאפה, ואולי זה כבר כמאכל בן דרוסאי שכבר חשיב אפיה. או מסתכלים רק על הבישול, שהוא השלב האחרון להכנת האיטריות לאכילה.

והנה דעת הגרי"י ויס זצ"ל (שו"ת מנחת יצחק ח' סימן קח) שצריך להפריש חלה על האיטריות במפעל, לחוש לדעת ר"ת שהרי הס"ז והש"ך (סימן שכט) העתיקו אותו להלכה, והוסיף שם המנחת יצחק שאף אם נאמר שצריך להפריש חלה על קוגל שזה נחשב אפיה, כבר סגי במה שהורידו במפעל, דכיון שלבסוף אפאה נתחייב למפרע משעת הגלגול ומועיל ההפרשה משעה ראשונה. [ושמעתי שמכח הוראת המנחת יצחק, כך נוהגים כיום בהשגחת 'העדה החרדית' להפריש חלה במפעלי האיטריות, אך אין מפרשים שוב על הקוגל דנוקטים כמנהג ירושלים דלא נחשב אפיה, ועוד יש בזה צירוף שגם אם חייב כבר הפרישו במפעל].

אולם נחלק עליו הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שיעורי ברכות דף לז: עמוד תה) דיש לחזור ולהפריש אחרי האפיה ולא מועיל מה שהפרישו במפעל הייצור, כי ההפרשה הראשונה היתה רק לדעת ר"ת ואילו לדעת החולקים לא היה בזה תורת הפרשת חלה, ואחרי שנאפה התחייב מן הדין ולא מועיל ההפרשה שקודם החיוב.

והוסיף שם הכותב (בהערה פב) ששמע מרב חברת אוסם שצורת עיסת האיטריות יש בה ספק האם נחשב עיסה, ולכן בהתייעצות עם גדולי ישראל, הם מפרשים חלה בלא ברכה, נמצא שיש כאן ספק נוסף אולי בשעת ההפרשה לא נתחייב כלל בחלה וכל החיוב חל רק בשעת האפיה. ❖

'צומק הפסח'

אתרונות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823

קפאת היליון והנצחות - דוא"ר 5047867@gmail.com